

[B] **NEDERLANDSE POLITIEK IN TIJDEN VAN VERWARRING**

Wat vandaag op de opiniepagina's van de Nederlandse kranten verschijnt, klinkt Vlamingen vertrouwd in de oren. De kloof tussen burger en politiek, de legitimiteitscrisis van de traditionele partijen, de nieuwe politieke breuklijn, racisme en *verzuring*, de opmars van extreem rechts en populisme, de behoefte aan bestuurlijke hervormingen, van het betrekken van de burger bij de politiek, de rol en de verantwoordelijkheid van de media, de herverkaveling van het politieke landschap: ze passeerden ook in Vlaanderen de revue in de jaren negentig.

Het gaat dan ook niet om problemen en ontwikkelingen die specifiek Vlaams zijn of Nederlands. Met een term van de Amerikaanse filosoof Bruce Ackerman hebben Bart Snels en Noortje Thijssen het, in een door hen samengesteld boek, over "een tijdperk van constitutionele politiek". Met die term wil Ackerman aanduiden dat we een periode van politieke turbulentie doormaken die vergelijkbaar is met het tijdvak van de Amerikaanse Revolutie of met dat van de strijd voor het algemeen stemrecht, eind negentiende, begin twintigste eeuw.

Het gaat daarbij om momenten waarop de politiek "verhit" is: de fundamenteën van het politieke bestel staan ter discussie. Er wordt gedebatteerd over grondwaarden en spelregels, over wie deel uitmaakt van de politieke gemeenschap, over de rechten en de plichten van de burgers, over wat van politiek en politici mag worden verwacht. Het is logisch dat, als de inzet hoog is, de gemoederen ook oplaaien. Nederland, menen de auteurs, maakt vandaag zo'n periode van verwarring en verhitting door.

Snels en Thijssen verzamelden essays van auteurs die meestal in de sfeer van GroenLinks kunnen worden gesitueerd. Femke Halsema, fractieleidster van die partij in de Tweede Kamer, schreef ook een nawoord. De verschillende essays bieden gedegen analyses die, voor wie het Vlaamse debat kent, echter niet zo uitzonderlijk zijn. De waaier van onderwerpen is ook nogal breed: het gaat zowel over de media als over de islam en politiek, over het stemgedrag van migranten als over de stagnerende moderniteit van Nederland. Vaak zijn het bijdragen die pogen het debat te overzien, wat dan vooral interpretaties van interpretaties oplevert.

Weinig stukken zijn op onderzoek of op empirisch materiaal gebaseerd. Net die stukken — de analyse van Houtman, Achterberg en Duyvendak van de nieuwe politieke breuklijn in Nederland bijvoorbeeld — blijven echter nog het meest bij.

Houtman en zijn medeauteurs buigen zich over de ontwikkeling die in Vlaanderen door Mark Elchardus en zijn medewerkers werd beschreven: links is zijn klassieke kiezerspubliek verloren aan uiterst rechts. Die kiezers maakten de overstap op culturele gronden. Ze herkenden zich niet in de nieuwlinkse, emancipatorische thema's — de multiculturele samenleving, positieve actie voor achtergestelde groepen — waarmee linkse partijen zich vereenzelvden. Interessant is, wat Nederland betreft, dat de traditionele sociaaldemocratische kiezers de ene keer, zoals in Vlaanderen, naar rechts trekken en de andere keer naar links, naar de Socialistische Partij. Houtman c.s. maken echter duidelijk dat er achter die op het eerste gezicht nogal willekeurige verschuiving, wel degelijk een patroon schuilgaat. Het gaat om kiezers die op de klassieke sociaaleconomische breuklijn een veeleer linkse en op de nieuwe culturele breuklijn een duidelijk rechtse positie innemen. Daardoor kunnen ze de ene keer voor Wilders kiezen en de andere keer voor Marijnissen, zonder dat ze dat als een contradictie ervaren.

Wellicht de interessantste bijdrage komt van de econoom Marc Wilke. Hij beschrijft, gebruikmakend van begrippen uit de *public choice theory*, hoe burgers, politici en ambtenaren elkaar steeds verder stuwen in een opgeschroefde verwachtingsspiraal. Burgers verwachten van de politiek dat alle ongemak en ongeluk wordt uitgebannen. Politici durven die burgers niet tegen te spreken en beloven onmogelijke dingen. Ambtenaren leven van overheidsingrijpen en zijn dus evenmin geneigd burgers en politici af te remmen.

Wilke heeft ook een oplossing. Uit eigen beweging komen burgers, politici en ambtenaren er niet uit. Odysseus liet zich aan de scheepsmast binden om de lokkende gezangen van de sirenes te kunnen weerstaan: we moeten een vergelijkbaar mechanisme vinden om uit de opgeschroefde verwachtingsspiraal raken. Dat deden we overigens al eerder, merkt Wilke op. In de jaren negentig werd het monetaire beleid van de EU-landen uit handen gegeven, aan de Europese Centrale Bank, weg van de democratische arena, buiten het bereik van de politiek. We zullen

hetzelfde moeten doen op andere terreinen: mechanismen inbouwen die de politiek moeten beschermen tegen de waan van de dag.

Die oplossing is nieuw. Het Vlaamse debat over de kloof tussen burger en politiek eindigde steevast met een oproep de agenda's van samenleving en beleid beter op elkaar af te stemmen. Er werd gepleit voor volksraadplegingen en inspraak, voor interactief beleid, voor invoeren van democratische controle op terreinen waar die vandaag afwezig is. In Nederland wordt blijkbaar meer verwacht van regelingen op het niveau van de elite en van het op afstand houden van de democratie.

Dat geldt overigens ook voor de oplossingen die Halsema in het slothoofdstuk bepleit. Daar wordt, toegegeven, ook wel een lans gebroken voor referenda en directe vormen van burgerraadpleging. Maar de eigenlijke oplossing wordt toch verwacht van een nieuwe pacificatie. Eerdere “verhitte” periodes in de Nederlandse politiek werden telkens afgekoeld door een pact te sluiten tussen de elites van zuilen en partijen, een overeenkomst waarin iedereen zich een beetje kon herkennen en die vervolgens werd afgedwongen tegenover de eigen achterban. Halsema meent dat we er ook vandaag via die weg uit zullen geraken.

De vraag is hoe dat dan zou moeten. De nieuwe culturele breuklijn die Houtman, Achterberg en Duyvendak beschrijven, valt, volgens die auteurs, “moeilijk in te polderen”. Het gaat om tegenstellingen die gebaseerd zijn op “diepgewortelde gevoelens van cultureel en politiek onbehagen”, die zich aan “rationele politieke besluitvorming onttrekken” en die niet, zoals klassieke sociaaleconomische conflicten, kunnen worden opgelost “door het verschil te delen”. Bovendien kun je de vraag stellen of er nog wel een politieke elite bestaat die kan pacificeren. Van politieke partijen die maximaal vijftien procent van de kiezers verzamelen, die geen vaste achterban meer hebben, die het zonder machtige zuilorganisaties moeten stellen, valt immers niet zoveel staatsmanschap of slagkracht te verwachten.

PATRICK STOUTHUYSEN

BART SNELS & NOORTJE THIJSSSEN, *De Grote Kloof. Verhitte politiek in tijden van verwarring*. Boom, Amsterdam, 2008, 294 p.